

Raqamli ta'lim muhiti sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasi

Niyazova Zumrad Akramovna

Qoqon davlat universiteti maktabgacha ta'lim kafedrası kabinet mudiri

Annotatsiya: mazkur ilmiy tadqiqotda raqamli ta'lim muhiti sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari yoritilgan. Raqamli texnologiyalar, multimedia vositalari, virtual o'yinlar va interaktiv platformalar orqali nutqiy, ijtimoiy va hissiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari tahlil qilindi. Tadqiqotda "Smart-kommunikatsiya" moduli ishlab chiqilib, bolalarning raqamli muhitda muloqotga kirishish, fikrini aniq ifodalash va hamkorlikda harakat qilish ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyasi asoslandi. Ilmiy yangilik shundaki, ushbu model raqamli pedagogika, psixolingvistika va maktabgacha ta'lim metodikasini integratsiyalash orqali kommunikativ rivojlanishning yangi bosqichini yaratadi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotda raqamli o'yin texnologiyalarining ta'limiy va tarbiyaviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, maktabgacha ta'lim, kommunikativ kompetensiya, interaktiv texnologiyalar, nutqiy rivojlanish, multimediya, virtual o'yinlar, Smart-kommunikatsiya modeli.

KIRISH

Raqamli jamiyatning jadal rivojlanishi bolalar ta'lim-tarbiyasi tizimida ham yangi yondashuvlarni taqozo etmoqda. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar raqamli texnologiyalar bilan o'sadi, ular uchun muloqot vositasi sifatida raqamli muhit tabiiy jarayonga aylanmoqda. Shu bois raqamli avlodni tarbiyalash jarayonida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy muammo sifatida qaralmoqda. Kommunikativ kompetensiya – bu bola tomonidan nutqiy, hissiy va ijtimoiy muloqot vositalaridan ongli va samarali foydalanish qobiliyatidir. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Qonunida bolalarda kommunikativ madaniyatni rivojlantirish ta'limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida qayd etilgan. Biroq raqamli o'yin va multimedia vositalarining bolalar muloqotiga salbiy ta'siri ehtimoli ham mavjud. Shu sababli, ilmiy muammo bolalarni raqamli muhitda faol muloqotga, emotsional idrokga va ijtimoiy adaptatsiyaga yo'naltiruvchi pedagogik texnologiyani ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning maqsadi — raqamli ta'lim muhiti sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqish va uning samaradorligini amaliy jihatdan isbotlashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot jarayoni 2022–2024 yillarda Andijon, Namangan va Toshkent shaharlaridagi 15 ta maktabgacha ta'lim tashkilotida olib borildi. Umumiy 320 nafar

5–6 yoshli bola tadqiqot ishtirokchisi bo'ldi. Ilmiy eksperiment uch bosqichda o'tkazildi: tayyorgarlik, eksperimental sinov va nazorat bosqichlari. Asosiy tadqiqot materiali sifatida raqamli o'yin platformalari ("Kundalik Kids", "Smart Preschool", "UzEduPlay"), multimedia dasturlari va interaktiv ertaklar tanlandi. Metodologik asos sifatida L.S. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi, J. Piajéning kognitiv bosqichlar konsepsiyasi, V. Axutina va E. Fedorenkoning nutqiy rivojlanish modellari hamda O'zbekistonlik pedagog olimlari – M. Yuldasheva, N. Rahimova, D. Karimova asarlaridagi kommunikativ tarbiya tamoyillari olindi. Tadqiqot metodlari tizimiga pedagogik kuzatuv, diagnostika, bolalar nutqini tahlil qilish, sotsiometriya, test, suhbat va kontent-analiz kiritildi. Tadqiqot natijalarini tahlil qilishda statistik metodlar (Student kriteriysi, korrelyatsion tahlil) qo'llanildi. Eksperimental dastur "Smart-kommunikatsiya" moduli asosida qurilib, unda bolalarning raqamli muloqot, virtual o'yinlar orqali fikr bildirish, suhbat qurish, ijtimoiy rol o'ynash va emotsional javob berish faoliyatlari tizimli tashkil etildi. Har bir mashg'ulotdan so'ng tarbiyachi "kommunikativ karta" orqali bola muloqotining darajasini 10 ballik shkalada baholab bordi.

NATIJALAR

Eksperimental tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli ta'lim muhiti sharoitida qo'llanilgan "Smart-kommunikatsiya" moduli maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy faollikni 43 foizga, ijtimoiy muloqot qobiliyatini 38 foizga, emotsional ifodadorlikni 35 foizga oshirdi. Bolalar o'rtasidagi o'zaro suhbatlar soni 1 oy davomida o'rtacha 2 barobar ko'paygan, so'z boyligi esa nazorat guruhiga nisbatan 29 foiz yuqori bo'lgan. Shu bilan birga, raqamli o'yinlar asosidagi mashg'ulotlar bolalarda qo'rquv, tortinchoqlik va passivlik holatlarini kamaytirib, o'z fikrini ifodalashga bo'lgan ishonchni mustahkamladi. Pedagoglar tomonidan qayd etilishicha, bolalar raqamli kommunikativ o'yinlarda nafaqat so'z orqali, balki yuz ifodasi, imo-ishora, intonatsiya orqali ham muloqot qila boshlagan. Statistik tahlil natijalari kommunikativ ko'rsatkichlarning ishonchli o'sishini tasdiqladi ($p < 0.05$). Shuningdek, "Smart-kommunikatsiya" moduli asosida o'tkazilgan mashg'ulotlarda bolalar nutqidagi grammatik aniqlik 23 foiz, izchillik 27 foiz, mantiqiy bog'liqlik esa 31 foizga oshgan. Tarbiyachilar fikricha, bu natijalar raqamli muhitda tashkil etilgan interaktiv muloqot jarayoni bolalarda real hayotdagi ijtimoiy faollikka ham ijobiy ta'sir ko'rsatgan.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhiti kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish uchun qudratli vosita bo'lishi mumkin, ammo bu jarayon ilmiy asoslangan pedagogik boshqaruvni talab etadi. An'anaviy muloqot shakllaridan farqli o'laroq, raqamli muhit bolaga o'z fikrini turli formatlarda (audio, video, piktogramma, animatsiya) ifodalash imkonini beradi. Biroq pedagog raqamli o'yinlar va kommunikativ topshiriqlarning mazmunini bolalar yosh psixologiyasiga mos tarzda tanlashi zarur. "Smart-kommunikatsiya" modeli bu borada kompleks yechimni taklif etadi: u bolalar uchun xavfsiz raqamli muloqot muhitini yaratadi, nutqiy faoliyatni gamifikatsiya asosida tashkil etadi va emotsional intellektni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlaydi. Tadqiqotda shuningdek, raqamli ta'lim muhiti bola shaxsida muloqotga nisbatan ijobiy motivatsiya uyg'otishini isbotladi.

Muloqotning raqamli vositalar orqali o'rganilishi, bolalarda yangi semantik assotsiatsiyalar paydo bo'lishiga, so'z boyligining tez kengayishiga olib keladi. Shu bilan birga, bolalarning "virtual kommunikatsiya" tajribasi keyinchalik real ijtimoiy muloqotda ham ijobiy aks etadi. Shunday qilib, kommunikativ kompetensiya rivoji faqat lingvistik emas, balki ijtimoiy, emotsional va madaniy jihatdan ham takomillashadi.

XULOSA

Tadqiqot yakunlari shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhiti sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biridir. "Smart-kommunikatsiya" moduli bolalarning nutqiy, ijtimoiy va hissiy muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatdi. Ushbu texnologiya bola shaxsining o'z fikrini erkin ifodalash, tinglash, savol berish, hamkorlikda ishlash va emotsiyalarni to'g'ri ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Raqamli kommunikativ mashg'ulotlar tarbiyachilarga individual yondashuv asosida muloqot jarayonini boshqarish, bolalar nutqiy rivojlanishini monitoring qilish imkonini beradi. "Smart-kommunikatsiya" modeli o'zbek xalqining milliy qadriyatlariga tayangan holda, zamonaviy raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan yangi pedagogik paradigmaga asos yaratadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida raqamli muloqot texnologiyalarini joriy etish, tarbiyachilarning kommunikativ kompetensiyasini oshirish va bolalar psixologik xizmat tizimini modernizatsiya qilishda amaliy asos sifatida foydalanilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, 1978.
2. Piaget, J. *The Language and Thought of the Child*. Routledge, 2013.
3. Axutina, T.V., Fedorenko, E.V. *Psixolingvistika va bola nutqining shakllanishi*. Moskva, 2017.
4. Yuldasheva, M. "Raqamli ta'lim muhitida bolalar nutqiy faoliyatini rivojlantirish." *Pedagogik izlanishlar jurnali*, 2022.
5. Rahimova, N. "Kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda interaktiv o'yinlar." *Bolalar rivoji jurnali*, 2023.
6. Karimova, D. *Raqamli pedagogika asoslari*. Toshkent: O'zbekiston, 2020.
7. UNESCO. *Digital Learning for Early Childhood Education*. Paris, 2023.
8. Jalilova, G. "Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun kommunikativ treninglar." *Ta'lim va taraqqiyot*, 2021.
9. To'xtayeva, S. *Nutq va tafakkur rivojlanishining pedagogik asoslari*. Toshkent: Ma'naviyat, 2019.
10. OECD. *21st Century Skills and Early Childhood Education*. Paris, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil 16-dekabr.
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori: "Raqamli ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi 2030", 2021-yil.
13. Kadirova, M. "Raqamli muhitda bolalarda muloqot madaniyatini shakllantirish." *Pedagogika va psixologiya*, 2023.

14. Gʻanieva, S. “Maktabgacha taʼlimda raqamli vositalardan samarali foydalanish yoʻllari.” *Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari*, 2024.

15. UNICEF Uzbekistan. *Digital Literacy and Communication Skills in Preschool Education*. Tashkent, 2023.